

УДК 371.21

Світлана СИСОЄВА
м. Київ

Особистісно орієнтовані педагогічні технології: метод проектів

У статті проаналізовано можливості використання особистісно орієнтованої технології – методу проектів – для творчого розвитку учнів; розглянуто різні типи проектів, особливості їхнього структурування, класифікація проектів за характером координаційних зв'язків, параметри зовнішньої оцінки.

Особистісно орієнтоване навчання найкращим чином відповідає творчому розвитку учнів, оскільки воно спрямовано на задоволення інтересів і потреб дитини, будується з урахуванням її індивідуальних якостей і відповідає принципам гуманістичного напрямку в психології і педагогіці. Зазначимо, що принципи гуманістичної педагогіки відбивають по суті глибинне розуміння самої педагогіки, а тому тією чи іншою мірою визнаються всіма педагогічними школами. Основною їхньою ідеєю є концентрація уваги педагога на щільній особистості учня, на створенні умов для розвитку не тільки його інтелекту, але й духовності, емоційних, естетичних і творчих задатків. Розвиток дитини, на думку А.В. Запорожця, не зводиться лише до пасивної асиміляції готових знань і умінь, а передбачає активне відтворення дитячою особистістю в процесі її діяльності, яка набуває при певних умовах характеру самостійної, засвоєних нею суспільних способів перетворення дійсності, моральних і естетичних цінностей.¹

На нашу думку, для розвитку дитини в умовах традиційного навчання можуть і повинні використовуватися особистісно орієнтовані технології. Більше того, вони досить вільно вписуються в традиційну систему навчання за таких умов:

- учитель змінює сам підхід до процесу навчання, до учня, усвідомлює, що в педагогічному процесі учень, а не вчитель є центральною фігурою;

¹ Цит. за ст.: Кудрявцев В.Т. Исследования детского развития на рубеже столетий (научная концепция института) // Вопросы психологии. – 2001. – № 2. – С. 3.

- пізнавальна діяльність учнів, а не репродуктивне учіння, стає головним у процесі навчання;
- самостійне набуття і, особливо, можливість застосування отриманих знань стають пріоритетними, а не засвоєння й відтворення готових знань;
- спільні міркування, дискусії, дослідження, а не запам'ятовування й відтворення знань набувають особливого значення;
- у процесі спілкування з учнем у будь-яких ситуаціях неодмінно виявляється повага до особистості;
- учитель враховує особливості фізичного, духовного, морального розвитку цілісної особистості дитини, а не окремої її якості.

Крім того, ми погоджуємося з думкою, що з огляду на унікальність кожної особистості більш правильно говорити про повний, а не всебічний розвиток особистості (термін запропонований академіком Л.Н. Боголюбовим).

Для забезпечення повного розвитку особистості учня у навчально-виховному процесі необхідно розвивати індивідуальні стилі пізнавальної діяльності кожного учня. Тут особливого значення набуває роль учителя, його професіоналізм, вміння діагностувати і враховувати індивідуальні особливості учнів не тільки в академічних знаннях, але й у психологічному аспекті, готувати відповідні навчальні матеріали, плани, програми. Усе це вимагає від учителя високої професійної майстерності, такту, цілком певних особистісних і професійних якостей.

З усього різноманіття педагогічних технологій гуманістичної спрямованості особливої уваги, на нашу думку, заслуговують ті, котрі можуть досить органічно і легко бути інтегровані з традиційним навчанням, яке сьогодні існує у наших закладах освіти, тому що, на нашу думку, розвиток освіти має йти еволюційним шляхом і кожне нововведення повинне бути ретельно підготовлене, що передбачає, перш за все, його усвідомлення й освоєння вчителями.

Метод проєктів є однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті (саме педагогічною технологією, хоча у назві технології використовується слово “метод”) і сприяє формуванню вміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства.

Означена технологія використовується для побудови процесу навчання, спрямованого на активізацію діяльності учнів відповідно до їх інтересів у здобутті певних знань і відчутного теоретичного чи практичного результату. Тому при реалізації методу проєктів необхідно використовувати власну зацікавленість учнів у знаннях і показувати, де отримані знання можна застосувати у реальному житті.

Суть педагогічної технології “Метод проєктів” полягає: у стимулюванні інтересу учнів до визначеної проблеми; оволодінні учнями необхідними знаннями і навичками для її вирішення; організації проєктної діяльності щодо вирішення проблеми; у виході на практичне застосування отриманих результатів.

В основу методу проєктів покладена ідея, що відображає сутність поняття «проєкт», його прагматичну спрямованість на результат, який отримано при вирішенні тієї чи ін-

шої практично чи теоретично значущої проблеми. Головним є те, що цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб домогтися такого результату, необхідно навчити дітей самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, установлювати причинно-наслідкові зв'язки. Вирішення проблеми при цьому набуває характеру проектної діяльності.

Успіх застосування методу проектів залежить від того, наскільки учні захочуть самостійно чи спільними зусиллями вирішувати проблему, застосовувати необхідні знання (часом з різних галузей), одержати реальний і відчутний результат.

Метод проектів дозволяє розвивати пізнавальні інтереси учнів, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критичне мислення.

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, котру вони виконують протягом цілком визначеного відрізка часу. Метод проектів завжди передбачає вирішення якоїсь проблеми. А вирішення проблеми передбачає, з одного боку, використання сукупності різноманітних методів і засобів навчання, а з іншого боку – необхідність інтегрування знань і умінь з різних сфер науки, техніки, культури тощо. Результати виконаних проектів повинні бути “відчутними”: якщо це теоретична проблема – то конкретне її вирішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження. Тому метод проектів сприяє створенню соціально значущих ситуацій, а згідно з концепцією Л.С. Виготського психічний розвиток дитини визначається соціальною ситуацією, тобто її статусом у суспільстві, системою відносин з дорослими і ровесниками.² При цьому соціальна ситуація розвитку не створюється ззовні, а створюється в процесі живого спілкування між дитиною і середовищем, яке її оточує.

Педагогічна технологія “Метод проектів” містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю, тому цю технологію можна розглядати як технологію, яка сприяє творчому розвитку учнів, використанню ними певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій учнів дозволяють вирішити ту чи іншу проблему. Крім того, метод проектів передбачає обов'язкову презентацію результатів.

Щодо вчителя, то вміння використовувати метод проектів – показник високої кваліфікації вчителя, прогресивності його професійної діяльності, її спрямованості на творчий розвиток учнів. Особливого значення при цьому набуває вміння вчителя організувати спільну діяльність з учнями, або у групі учнів. Аналізуючи структуру спільної діяльності, О.Л. Венгер виділяє такі її основні компоненти: предмет, зміст спільної діяльності, функції учасників спільної діяльності, функціонування (індивідуальний вклад учасника в спільну діяльність).³ Цікавим є зауваження дослідника, що дії учасників спільної діяльності можуть бути як сумісні, так і несумісні. Сумісною він називає дію, мета якої для

² Виготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984.

³ Венгер А.Л. Психическое развитие ребенка в процессе совместной деятельности // Вопросы психологии. – 2001. – № 3. – С. 18-19.

всіх учасників спільної діяльності співпадає, але при цьому кожний учасник може мати власні задачі, умови їх вирішення, які і визначатимуть ті операції, які кожний виконує.⁴

Виділимо основні вимоги до використання методу проєктів:

- формулювання значущої у дослідницькому і творчому аспекті проблеми (задачі), яка вимагає для її вирішення інтегрованого знання, дослідницького пошуку;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- структурування змістовної частини проєкту (з визначеними результатами окремих етапів);
- використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методів дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація й аналіз отриманих даних, підведення підсумків, оформлення результатів, їхня презентація, висновки, висування нових проблем дослідження.

Вибір тематики проєктів у різних ситуаціях може бути різним. В одних випадках учителя визначають тематику з урахуванням навчальної ситуації з конкретного предмета, в інших, особливо в проєктах для позаурочної діяльності, тематика пропонується самими учнями і відповідає цілком їх власним інтересам, не тільки пізнавальним, а й творчим, прикладним. Слід прагнути до того, щоб теми проєктів відображали необхідність вирішення конкретних практичних проблем, актуальних для повсякденного життя і, разом з тим, які вимагають від учнів знань з різних предметів, творчого мислення, дослідницьких навичок.

Розглянемо різні типи проєктів. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури можна запропонувати таку типологію проєктів:⁵

- за діяльністю, яка є домінуючою у проєкті: дослідницький, пошуковий, творчий, рольовий, прикладний, інформаційний;
- за предметно-змістовною галуззю знань: монопроєкт (у рамках однієї галузі знання), міжпредметний проєкт;
- за характером координації проєкту: безпосередній (жорсткий, гнучкий), опосередкований (неявний, що імітує учасника проєкту);
- за характером контактів (серед учасників однієї школи, класу, міста, регіону, країни, різних країн світу);
- за кількістю учасників проєкту;
- за тривалістю виконання проєкту.

Так, наприклад, дослідницькі проєкти виконуються за логікою наукового дослідження і мають структуру, наближену до справжнього наукового дослідження.

Творчі проєкти відрізняє від інших відповідне оформлення результатів. Такі проєкти не мають детальної структури спільної діяльності учасників. Вона тільки намічається, а далі розвивається, підкоряючись вимогам кінцевого результату, логіці спільної діяльності й інтересам учасників проєкту.

⁴ Там само. – С. 21.

⁵ Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – С. 70-71.

У ролевих, ігрових проектах структура також тільки намічається і залишається відкритою до завершення роботи. Учасники беруть на себе певні ролі, обумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути літературні персонажі чи вигадані герої, які імітують соціальні чи ділові відносини, що ускладнюються тими ситуаціями, які вигадують учасники проекту. Ступінь творчості тут дуже висока, але провідним видом діяльності все-таки залишається рольова чи ігрова.

Інформаційні проекти спрямовані на збір інформації про якийсь об'єкт, явище; передбачають ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів, призначених для широкої аудиторії. Такі проекти часто інтегруються в дослідницькі проекти і стають їх органічною частиною, модулем.

Прикладні (практико-орієнтовані) проекти відрізняє чітко визначений із самого початку результат діяльності його учасників. Цей результат обов'язково орієнтований на соціальні інтереси самих учасників. Такий проект вимагає ретельно продуманої структури, сценарію діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них, чітких висновків, тобто оформлення результатів проектної діяльності, і участі кожного в оформленні кінцевого продукту.

Особливого значення набуває координування і коригування роботи над проектом: обговорення ходу виконання проекту, коректування спільних і індивідуальних зусиль, організація презентації отриманих результатів і можливих способів їхнього впровадження в практику, а також зовнішня оцінка проекту.

За кількістю учасників можна виділити такі проекти:

- особистісні (одноосібні або між двома партнерами, що знаходяться в різних школах, регіонах, країнах);
- парні (між парами учасників);
- групові (між групами учасників).

В останньому випадку дуже важливо правильно, з методичної точки зору, організувати групову діяльність учасників проекту (як у групі своїх учнів, так і в об'єднаній групі з різних шкіл, країн і т.д.).

За тривалістю виконання проекти можуть бути:

- короткостроковими (для вирішення невеликої проблеми чи частини більш великої проблеми), які можуть бути розроблені на декількох уроках за програмою одного предмета чи як міждисциплінарні;
- середньої тривалості (від тижня до місяця);
- довгостроковими (від місяця до декількох місяців).

Як правило, робота над короткостроковими проектами проводиться на уроках з конкретного предмета. Що стосується проектів середньої і довгої тривалості, то вони – звичайні чи телекомунікаційні, внутрішні чи міжнародні – є міждисциплінарними і спрямовані на розв'язання однієї великої проблеми чи декількох взаємозалежних проблем. Такі проекти, як правило, проводяться в позаурочний час, хоча частину роботи над ними можна виконувати і на уроках.

У реальній практиці найчастіше приходится мати справу зі змішаними типами проєктів. Кожен тип проєкту характеризується тим чи іншим видом координації, термінами виконання, етапами, кількістю учасників. Тому, розробляючи той чи інший проєкт, треба мати на увазі ознаки і характерні риси кожного з них.

Реалізація методу проєктів на практиці обов'язково веде до зміни позиції вчителя. З носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної діяльності своїх учнів. Змінюється і психологічний клімат у класі, тому що вчителю приходится переорієнтувати репродуктивну навчальну діяльність учнів на різноманітні види самостійної діяльності: дослідницьку, пошукову, творчу.

Окремо варто сказати про важливість зовнішньої оцінки всіх проєктів, оскільки тільки в такий спосіб може відслідковуватися їхня ефективність, збої, необхідність своєчасної корекції. Характер зовнішньої оцінки великою мірою залежить як від типу проєкту, так і від його теми (змісту), умов проведення.

Ми розглядаємо такі параметри зовнішньої оцінки проєкту:

- значущість і актуальність висунутих проблем, адекватність досліджуваній тематиці;
- коректність використання методів дослідження і методів обробки отриманих результатів;
- активність кожного учасника проєкту відповідно до його індивідуальних можливостей;
- колективний характер прийнятих рішень;
- характер спілкування і взаємодопомоги між учасниками проєкту;
- необхідна і достатня глибина занурення у проблему, використання знань з інших галузей;
- доказовість прийнятих рішень, уміння аргументувати свої висновки;
- естетика оформлення результатів проєкту;
- уміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність і доказовість відповідей кожного члена групи.

Варто зупинитися і на вимогах щодо структурування проєкту: починати завжди необхідно з вибору теми проєкту, його типу, кількості учасників; далі вчителю необхідно продумати можливі варіанти проблем, доцільні для дослідження у межах визначеної тематики; самі ж проблеми висувуються учнями за допомогою вчителя (запитання, ситуації, що сприяють визначенню проблеми); важливим моментом є розподіл задач по групах, обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих розв'язків; потім починається самостійна робота учасників проєкту щодо вирішення індивідуальних чи групових дослідницьких, творчих задач; постійно проводяться проміжні обговорення отриманих результатів у групах (на уроках чи на заняттях у науковому товаристві); необхідним етапом виконання проєктів є їхній захист; завершується робота колективним обговоренням, експертизою, оголошенням результатів зовнішньої оцінки, формулюванням висновків.

Метод проєктів знаходить все більше поширення у системах освіти різних країн світу. Причини цього, як вважають дослідники, криються не тільки у сфері педагогіки, але й у сфері соціальної. Назвемо ці причини:

- необхідність не стільки передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх здобувати ці знання самостійно й використовувати для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;
- актуальність розвитку в учнів комунікативних навичок, умінь працювати в різноманітних групах, виконувати різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника й ін.), долати конфліктні ситуації;
- необхідність широких людських контактів, знайомства з різними культурами, точками зору на одну проблему;
- значущість для діяльності людини умінь користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, аналізувати її з різних точок зору, висувати гіпотези, робити висновки.

У підлітковому віці змістом провідної діяльності стає створення системи соціальних відносин підлітка з іншими людьми (раніше така система була відсутня, був лише жорсткий зв'язок дитини з конкретним соціальним інститутом).⁶ Дорослий тепер втрачає функцію вчителя, який має повний авторитет, і, бажаючи того або (що частіше) не бажаючи, набуває функцію старшого партнера, яка вже підлягає оцінці. Відповідно дитина набуває функцію молодшого партнера. При цьому орієнтовану роль у функціонуванні підлітка відіграє нове психологічне утворення: самосвідомість, яка відображає загальне положення дитини у системі соціальних відносин. Вона служить основою, яка дозволяє підлітку самостійно і свідомо (хоча і не завжди розумно) обирати діяльність, у якій підліток готовий брати участь і виконувати у ній свою функцію.

Функціонування підлітка відображається у різних видах і формах соціальної взаємодії. Однією з форм такого функціонування, на нашу думку, може бути метод проєктів. Якщо учень бере участь у розробці й реалізації різних проєктів, то здобуває навички й уміння, які істотно підвищують його адаптивність у сучасному житті.

Стаття надійшла до редакції 17.01.02

Светлана СЫСОЕВА

Личностно ориентированные педагогические технологии: метод проектов

Резюме

В статье проанализированы возможности использования личностно ориентированной технологии – метода проектов – для творческого развития учащихся; рассмотрены различные типы проектов, особенности их структурирования, классификация проектов по характеру координационных связей, параметры внешней оценки проектов.

⁶ Венгер А.Л. Психическое развитие ребенка в процессе совместной деятельности // Вопросы психологии. – 2001. – № 3. – С. 24.

Svitlana SYSOYEVA

Personality Oriented Technologies of Education: Method of Projects

Summary

The possibilities of using personality-oriented technologies – method of projects for the pupils' creative development are analyzed in the paper; the typology of the projects, the peculiarities of their structure, the classification of the projects according to the character of coordination relations, the parameters of outside assessment are considered in the article.